

Duurzame kottervisserij op de Noordzee

Een advies aan de minister van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Annemie Burger

4 oktober 2019

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Probleemschets	5
2.1 Waar komt de kottervisserij vandaan?	5
2.2 Waar staat de kottervisserij nu?	6
2.3 Wat komt er op de vloot af	8
3. Perspectief 2030	13
3.1 Uitgangspunten en waarden.	13
3.2 Beeld kottervisserij op de Noordzee in 2030	14
3.3 Van ambitie naar realisatie	16
3.4 Financiering en uitvoering	22
Bronvermeldingen	24
Bijlage 1: Overzicht ontwikkelingen belangrijkste bestanden en visserijdruk	26
Bijlage 2: Overzicht vlootinzet per vistak, opbrengsten en nettoresultaat kottersector	28

1. Inleiding

Voor u ligt mijn advies voor een toekomstvisie voor een duurzame Nederlandse kottervisserij op de Noordzee. Deze visie moet perspectief bieden aan de kottersector, die voor een ongewisse toekomst staat. Klimaatverandering heeft op termijn gevolgen voor de vangstmogelijkheden en daarmee voor de voedselvoorziening uit zee. De beschikbare fysieke ruimte om te vissen neemt steeds verder af door toenemende ruimteclaims op de Noordzee o.a. voor winning van (wind)energie, scheepvaart, en natuurbescherming. De naderende Brexit is een verdere onzekere factor in de effecten van deze 'gebiedshonger' op de ruimte voor de visserij. De Minister van Infrastructuur en Waterstaat heeft het Orgaan voor de Fysieke Leefomgeving opdracht gegeven om met de betrokken ministeries en maatschappelijke partijen tot een Noordzee Akkoord te komen. Hierin moeten afspraken worden gemaakt voor het verdelen van de ruimte op de Noordzee. Dit traject raakt de oudste gebruiker in het bijzonder. Want zonder ruimte geen visserij. De maatschappij vraagt daarbij om duurzame visserij. De kottersector heeft hierin al grote stappen gemaakt, maar innovatie om impact op visbestanden, natuur en milieu te verminderen blijft een continu proces. Thema's als selectievere visserij, minder bodemberoering en minder emissies zijn leidend in dit doorlopende innovatietraject gericht op het vergroten van de bedrijfszekerheid en de 'licence to produce' (maatschappelijk draagvlak). Een economisch rendabele bedrijfsvoering is een noodzakelijke voorwaarde om in te spelen op al deze ontwikkelingen. Het verbod op de pulvisserij, een belangrijk onderdeel van de verduurzaming van de sector, slaat in één keer een belangrijke pijler voor een duurzame en renderende platvisvloot weg.

De toekomstvisie moet perspectief bieden aan de kottersector. De visie interfereert echter niet met al lopende afspraken en convenanten, zoals het VisWad en Vibeg convenant, welke leidend zijn voor de garnalenvisserij in de (Noordzee)kustzone. Ik richt mij hier op de kottervisserij buiten de 12 mijlszone, vanwege de relatie met het ruimtelijke vraagstuk in het op te stellen Noordzee Akkoord. Ondernemers moeten kunnen zien wat de ontwikkelingsrichting voor de kottersector op de Noordzee is. Wie weet waar hij aan toe is, kan hier immers zijn ondernemersplan op inrichten. Breed wordt gehecht aan deze mooie sector die onlosmakelijk verbonden is met de cultuurhistorie van Nederland, en bestaat uit gepassioneerde vakmensen die dagelijks voedsel voor binnen- en buitenland aanlanden. Vanuit dit perspectief leunt de kottervisie dan ook op de visie van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 'Waardevol en Verbonden' (hierna: voedselvisie).

De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft mij opdracht gegeven haar te adviseren over hoe een toekomstperspectief voor de kottervisserij op de Noordzee eruit zou kunnen zien. Ik heb mij bij mijn werk laten assisteren door een klein kernteam bestaande uit beleidsmedewerkers van LNV, medewerkers van twee kottersorganisaties (Nederlandse Vissersbond, VisNed) en een medewerker van Wageningen Marine Research voor de wetenschappelijke ondersteuning. Ik heb gesprekken gevoerd met vissers, bestuurders in de visserij en de keten, natuurorganisaties, de heer Wallage en het Bestuurlijk Platform Visserij. Wageningen Research heeft zogenaamde Bouwstenen aangeleverd voor de onderbouwing van het advies. De eindverantwoordelijkheid voor het voorliggende advies ligt volledig bij ondergetekende.

Het advies bestaat uit twee onderdelen. Hoofdstuk 2 schetst de ontwikkelingen in de kottervloot tot nu toe. Mijn advies over de kernelementen van de visie staan in hoofdstuk 3. Het rapport 'Duurzame Noordzee kottervisserij in ontwikkeling. Ervaringen, lessen en bouwstenen' van Wageningen Research (Quirijns et al., 2019) is toegevoegd aan dit advies.

Ir. Annemie Burger

2 oktober 2019

2. Probleemschets

2.1 Waar komt de kottervisserij vandaan?

Er hangt een zware storm boven de Nederlandse kottervisserijsector. Een sector die de eeuwwisseling moeizaam start en zijn economisch rendement ziet teruglopen, maar die vervolgens zijn innovatief vermogen ten volste aanspreekt om de tegenwind te overwinnen. De innovatieve kracht is het resultaat van samenwerking met de overheid, maatschappelijke organisaties en onderzoek, maar vooral ook van samenwerking tussen vissers onderling. Dit samenspel leidt tot een sector die winstgevend is. Anno 2019 ziet de sector zich echter opnieuw voor enorme uitdagingen staan. De Europese aanlandplicht vraagt om de ontwikkeling van nieuwe vismethodes en/of aanpassing van bestaande methodes die voor minder ongewenste bijvangst zorgen of de overlevingskans van ongewenste bijvangst sterk verhogen. Het Europese verbod op de pulsvisserij en de noodgedwongen terugschakeling naar de traditionele boomkor zorgt qua brandstofverbruik, ongewenste bijvangsten en bodemberoering voor een stap terug in de tijd. Daarbij neemt de fysieke ruimte om te kunnen vissen (en de vangstrechten ten volle te benutten) fors af. Het kabinet ambieert een grootschalige uitrol van windenergie op zee om zo te voldoen aan de klimaatdoelstellingen van Parijs. Op korte termijn worden de gevolgen van wind op zee voor de vangstmogelijkheden (ruimte om te vissen) en de economische resultaten versterkt door 'gebiedshonger' vanuit andere sectoren, zoals het (inter)nationale natuurbeleid en de naderende Brexit. De interacties tussen deze ontwikkelingen en de stapeleffecten zijn dusdanig ingrijpend dat zij grote effecten hebben op de Noordzee kottervisserij (Mol et al., 2019a).

Vissers zullen al deze ontwikkelingen alleen het hoofd kunnen bieden als ze verder kunnen gaan op het ingeslagen pad van innovatie door samenwerking. Voor samenwerking en innovatie is wel een collectieve richting nodig, richting die gegeven kan worden door duidelijkheid te scheppen over beleid. Ook is een sector met slagkracht nodig, een sector die rendeert en de regie in eigen handen heeft. Die slagkracht en regie is de sector verloren.

Waar begin jaren '70 de vissers de Noordzee nog maar met weinig anderen hoeven te delen en een 'vrij beroep' hebben, wordt iedere daaropvolgende generatie geconfronteerd met meer beperkingen en daarmee veranderingen in het 'visser zijn'. De oliecrisis in de jaren '70 leidt tot een eerste sanering van de vloot. Nederland voert (tegelijktijd met deze saneringsregeling) als een van de eerste landen ter wereld een systeem in van individueel overdraagbare quota (ITQs; in Nederland: contingenten). Een jarenlange worsteling om dit systeem uiteindelijk goed werkend te krijgen, volgt. Als in de jaren '90 de rust letterlijk is wedergekeerd, volgen nieuwe problemen. Belangrijke Noordzee visbestanden zoals kabeljauw en schol bevinden zich onder duurzame niveaus en de contingenten worden verlaagd. De vlootcapaciteit wordt daarmee te groot. Door lage visprijzen en hoge kosten komt de kottersector in een zware financiële crisis. Een deel van de vloot maakt gebruik van een saneringsregeling (1998). De traditionele boomkorvisserij op tong, de kurk waar de Nederlandse vissector op drijft, komt onder een vergrootglas van maatschappelijke organisaties vanwege zijn bodemberoering en de grote hoeveelheden ongewenste bijvangsten (Quirijns et al., 2019).

De minister van LNV stelt in 2005 een Task Force in bestaande uit overheid, vissector, onderzoek en maatschappelijke organisaties. Hun advies, verwoord in het rapport Vissen met Tegenwind (2006), luidt een periode van grote veranderingen in. De minister trekt extra financiële middelen uit om innovatie in de sector een extra impuls te geven. Een deel van de middelen gaat naar sanering van de vloot, een deel is voor het financieren van (proef)projecten als onderdeel van het opgerichte Visserij Innovatie Platform, en deel is voor financiering van de nieuwe Kenniskringen Visserij waarin vissers samen aan vraagstukken en innovaties werken. Een van die innovaties is de verdere doorontwikkeling van de pulsvisserij. Wanneer de eerste groep pulsvisserij laat zien dat zij een tuig hebben dat zeer goed op tong vist met minder ongewenste bijvangsten en veel minder (brandstof)kosten, en daarmee weer afstevenen op een renderend bedrijf, willen de resterende boomkorvissers ook omschakelen. Nederland breidt in de periode tussen 2010 en 2014 het aantal pulsontheffingen stapsgewijs uit naar 84. In de tussentijd zorgt de sterk afgenomen visserijdruk in combinatie met gericht Europees beheer van de gemengde schol- en tongvisserij, dat het

scholbestand weer volledig gezond wordt. De Nederlandse visserijonderzoekers en de sector gaan van start met een intensieve samenwerking en vinden elkaars vertrouwen. Ook worden er stappen gezet in de samenwerking met de maatschappelijke organisaties. In 2009 krijgt het eerste Nederlandse visserijbedrijf het MSC-certificaat voor schol; in 2012 is alle schol die door Nederlandse twinrig-, outrig- en flyshootvissers gevangen wordt MSC gecertificeerd. In dat jaar laat de Nederlandse kottervloot als geheel ook weer een positief nettoresultaat zien (Quirijns et al., 2019). De Nederlandse kottervisserij lijkt de crisis van medio jaren 2000 te boven te zijn gekomen.

Het succes blijkt echter van relatief korte duur. Europa besluit de pulsvisserij te verbieden. Dit verbod slaat in één keer een belangrijke pijler voor een duurzame en renderende platvisvloot weg. Op de vloot overheerst ongeloof, want hoe bestaat het dat Brussel een methode verbiedt die wetenschappelijk aantoonbaar beter is voor het ecosysteem en het milieu; waarom wordt innovatie bestraft? In de tussentijd moet de vloot ook toezien hoe de ruimte om te kunnen vissen steeds kleiner wordt. De vraag voor meer en grotere beschermde gebieden vanuit maatschappelijke organisaties en Europese regelgeving (Natura 2000 en Kaderrichtlijn Mariene Strategie) neemt toe. Dit leidt tot een aanzienlijk areaal gebiedssluitingen. Belangrijke visgronden in het Nederlandse deel van de Noordzee (en daarbuiten) worden tot 2030 bebouwd met windparken, waarbinnen niet gevestigd mag worden. Ook na 2030 liggen er grote ambities voor de aanleg van windparken op zee. De geplande sluitingen voor natuur en windparken zullen naar verwachting, afhankelijk van het visserijtype, een vermindering van 7 tot 20% van de besomming (omzet) in de kottervisserij tot gevolg hebben (Mol et al., 2019b) Door de naderende Brexit dreigt de Nederlandse visserij een groot deel hun vangstmogelijkheden kwijt te raken. Bij een totale sluiting van de Britse wateren zijn de effecten op de vangstmogelijkheden aanzienlijk. Hierbij zijn er behoorlijk regionale verschillen. Bijvoorbeeld, platvisvissers uit Texel halen gemiddeld meer dan 50% van hun besomming uit Britse wateren, voor platvisvissers uit Urk en Den Helder is dat gemiddeld minder dan 20% (Mol et al., 2019a). Het feit dat vissers geen gebiedsgebonden rechten hebben, maakt het lastig om hun gevestigde belangen juridisch hard te maken in een Noordzee die steeds meer gebiedsgebonden gebruik kent. Het is immers niet eenvoudig te bewijzen dat vissers hun vis niet zomaar elders kunnen opvissen. De huidige en toekomstige generatie vissers zien zich door al deze ontwikkelingen voor een ongewisse toekomst staan. Onder de vissers leeft het gevoel dat hun inzet op innovatie en hun rol in de voedselvoorziening nauwelijks wordt gewaardeerd, en dat zowel 'Den Haag' als zichzelf de regie over een duurzame en rendabele toekomst volledig kwijt zijn.

2.2 Waar staat de kottervisserij nu?

De Nederlandse beroepvisserij bestaat uit de pelagische visserij, de kottervisserij, de schelpdiervisserij, (kust)visserij met passieve vistuigen en de binnervisserij. Voor de kottervisserij op de Noordzee zijn tong en schol de belangrijkste doelsoorten. Daarbij vormt tong financieel de basis voor de Nederlandse visketen. Nederland heeft ongeveer driekwart van het Europese vangstquotum voor deze dure vissoort in handen. In de gerichte visserij op tong zijn schol, tarbot en griet belangrijke commerciële bijvangstsoorten. Een deel van de kotters vist gericht op schol, met tarbot en griet als belangrijke bijvangsten. Daarnaast vist een aantal kotters (de meesten gedurende een deel van het jaar) gericht op Noorse kreeft of niet-gequoteerde soorten. Kotters die met minder dan 300pk in de 12-mijlszone mogen vissen, hebben vaak ook een zogenaamde GV-vergunning, waarmee zij op garnalen mogen vissen. Deze groep schakelt gedurende het jaar tussen platvis en garnalenvangst.

De bestanden schol, tong, tarbot en griet staan er goed voor en voldoen ook voor de visserijdruk aan de internationaal afgesproken principes van Maximaal Duurzame Oogst (MSY, 'Maximum Sustainable Yield') (ICES, 2019). Voor de Noorse kreeftjes in de gebieden waar Nederlandse vissers vooral vissen, ontbreken complete bestandsschattingen maar adviseert de Internationale Raad voor Onderzoek der Zee (ICES) de afgelopen jaren wel een verhoging van de vangstmogelijkheden. De garnalervisserij valt niet onder Europees beheer. De visserijdruk wordt vooral gereguleerd door de producentenorganisaties via het garnalenbeheerplan voor de Marine Stewardship Council (MC) certificering. Bijlage 1 bevat een overzicht van de ontwikkelingen van de belangrijkste bestanden en de visserijdruk.

Kottervissers gebruiken verschillende vistechnieken om tong, schol, tarbot, griet en Noorse kreeftjes te vangen. Tong graaft zich in onder het zand en moet daarom worden opgeschrikt. De traditionele boomkorvisserij gebruikt hiervoor kettingen. De tongvissers stappen in de periode 2014-2016 grotendeels over op de pulsvisserij, waarbij de kettingen zijn vervangen door lichte stroomstootjes. Hierdoor zijn de bodemberoering en ongewenste bijvangsten van bodemleven zeer sterk afgenomen (ICES, 2018). Eind 2016 vissen 76 platviskotters met de puls (Zaalmink et al., 2016). Door het verbod op de pulsvisserij schakelen de tongvissers noodgedwongen weer terug naar de boomkorvisserij met wekkerkettingen met hogere brandstofkosten en een lager rendement tot gevolg.

In totaal zijn er ruim 300 kotters (tabel 1) waaronder 120 eurokotters, 75 boomkorkotters en 90 garnalenkotters. Voor de gerichte visserij op schol kunnen, naast de boomkor, ook andere vistechnieken zoals twinrig worden ingezet. Voor de tongvisserij is alleen de boomkorvisserij met kleinere mazen geschikt (en daarnaast de staand want visserij die in de kustzone plaatsvindt).

Tabel 1. Indeling huidige kottervloot (2018)*.

	"Boomkor"	Klein / Euro (klein)	Euro (groot)	Garnalen	Twinrig	Twinrig Flyshoot
Aantal (afgerond)	75	90	30	90	5	20
Vistechniek	Boomkor Puls	Boomkor Puls Borden Twinrig Garnalentuig Staan Want	Boomkor Puls Borden Twinrig Garnalentuig Staan Want	Garnalentuig Boomkor Borden	Twinrig	Twinrig Flyshoot
Gemiddelde leeftijd (in jaren)	27	37	25	56	22	26
Gemiddeld aantal kW.	1345	217	232**	187	634	584

Bron: VIRIS-Nederlandse Visserijregister, bewerkt door Wageningen Economic Research.

*Het visserijpatroon en het kunnen inzetten van verschillende visserijtechnieken op hetzelfde schip zijn afhankelijk van de vergunningen en vangstrechten waarover een ondernemer kan beschikken en de fysieke mogelijkheden van zijn kotter. **Eurokotters zijn gebonden aan een max. aantal kW's van 221 om in de 12-mijlszone te mogen vissen. Twee schepen hebben meer kW's en verhogen daarmee het gemiddelde van de groep.

De opbrengst van de kottervloot bevindt zich de afgelopen drie jaren boven de 300 miljoen euro. Een stijging van de visprijzen zorgt ervoor dat de omzet nagenoeg gelijk blijft. De combinatie met een lager brandstofverbruik en lagere brandstofkosten zorgt sinds 2012 voor een positief nettoresultaat, met een historisch record van 81mln euro in 2016 (WECR, 2019). De sector klimt met deze resultaten uit een dal, waarbij de goede resultaten ook zijn gebruikt voor het aflossen van schulden. De laatste jaren zijn de netto resultaten wederom dalende (bijlage 2c).

De Nederlandse kottervloot biedt directe werkgelegenheid aan 1.162 fte (2016). Exclusief de garnalenkotters is dit 733 fte (2016). Het gaat hier om opvarenden en om walpersoneel dat onderhoud pleegt aan netten en of bedrijfstechnische zaken aan wal regelt (gemiddeld en gemiddeld 1.5 fte per kotterbedrijf) (WECR, 2019).

De (kotter)visserij bestaat van oudsher uit familiebedrijven. Vissers zien hun werk niet zozeer als een beroep, maar veeleer als onderdeel van hun identiteit. Het vissersvak wordt in de regel van generatie op generatie doorgegeven. Familieleden zijn meestal actief betrokken bij het vissen, het beheer van het visserijbedrijf vanaf de wal, de verwerking en de handel. De kottervisserij bestaat vooral uit MKB-bedrijven, waarbij een familie een of meerdere kotters en vangstrechten in eigendom heeft. In tegenstelling tot andere landen heeft de introductie van het contingentensysteem (ITQs) in de jaren '70 niet tot een concentratie van vangstrechten bij een klein aantal grote rederijen geleid. Het MKB-bedrijf heeft zich weten te handhaven. De afgelopen tien jaren zien we hierin echter verandering. Grote pelagische rederijen, overigens ook familiebedrijven, nemen stappen in kottervisserij. Zij kopen ofwel aandelen in de MKB-bedrijven of kopen zelf kotters, licenties en vangstrechten op. Op dit moment is naar schatting tegen de 20% van het schol- en tongquotum in handen van de pelagische rederijen.

De vangst van de Nederlandse kotters en vlagkotters (buitenlandse kotterbedrijven in handen van Nederlandse eigenaren) wordt grotendeels aangeland op een van de zeven Nederlandse afslagen. Verwerking vindt voornamelijk in Nederland plaats. Van de belangrijkste doelsoorten schol en tong wordt zo'n 80% geëxporteerd. Italië, Frankrijk en Spanje zijn de belangrijkste bestemmingen (Beukers, 2015).

De totale Nederlandse handel en viswerkende industrie bestaat in 2013 uit ca. 286 bedrijven die werkgelegenheid bieden aan 6.100 fte ofwel 7.085 arbeidsplaatsen. De totale omzet in 2013 bedraagt 3.565 mln euro. De deelsector platvis en rondvis is de belangrijkste ketenschakel voor de Nederlandse kottervloot. Deze deelsector bestaat uit 60 gespecialiseerde bedrijven die werkgelegenheid bieden aan 1.605 fte voor in totaal 1.890 werknemers. In 2013 is de omzet van deze deelsector 680mln euro. Van de totale omzet van deze deelsector bestaat 70% uit producten van Europese plat- en rondvis, en vooral schol en tong (Beukers, 2015). In werkelijkheid is de werkgelegenheid in de keten groter, omdat ook andere deelsectoren in de handel en verwerkende industrie gedeeltelijk producten uit de kottervloot verhandelen en verwerken, denk bijvoorbeeld aan groothandels en detailhandel.

De familiebedrijven in de visserij en de werknemers van de visafslagen en de handel en verwerkende industrie zijn verankerd in visserijgemeenschappen. Deze brengen verdere bedrijvigheid met zich mee, een welkome bijdrage aan de leefbaarheid van deze gemeenschappen die vaak aangemerkt zijn als krimp of anticipeerregio's. Denk aan toeleverende bedrijven zoals de visserijcoöperaties, machinefabrieken en de olieboer, maar ook aan de lokale supermarkten en detailhandel die de vissersschepen van proviand voorzien en meeprofiteren van goede inkomsten in de vissector. Ook deze mensen en de inwoners van de vissersplaatsen identificeren zich met de vissers. Visserij maakt onderdeel uit van het sociaal-cultureel erfgoed van visserijgemeenschappen. Om die reden vereenzelvigen ook veel visserijgemeenschappen waar al lang geen visserij meer plaatsvindt, zich nog steeds met de visserij. Toerisme en recreatie varen hier vaak wel bij (Quirijns et al., 2019).

2.3 Wat komt er op de vloot af

Anno 2019 staat de kottervloot voor verschillende grote, en elkaar versterkende, ontwikkelingen:

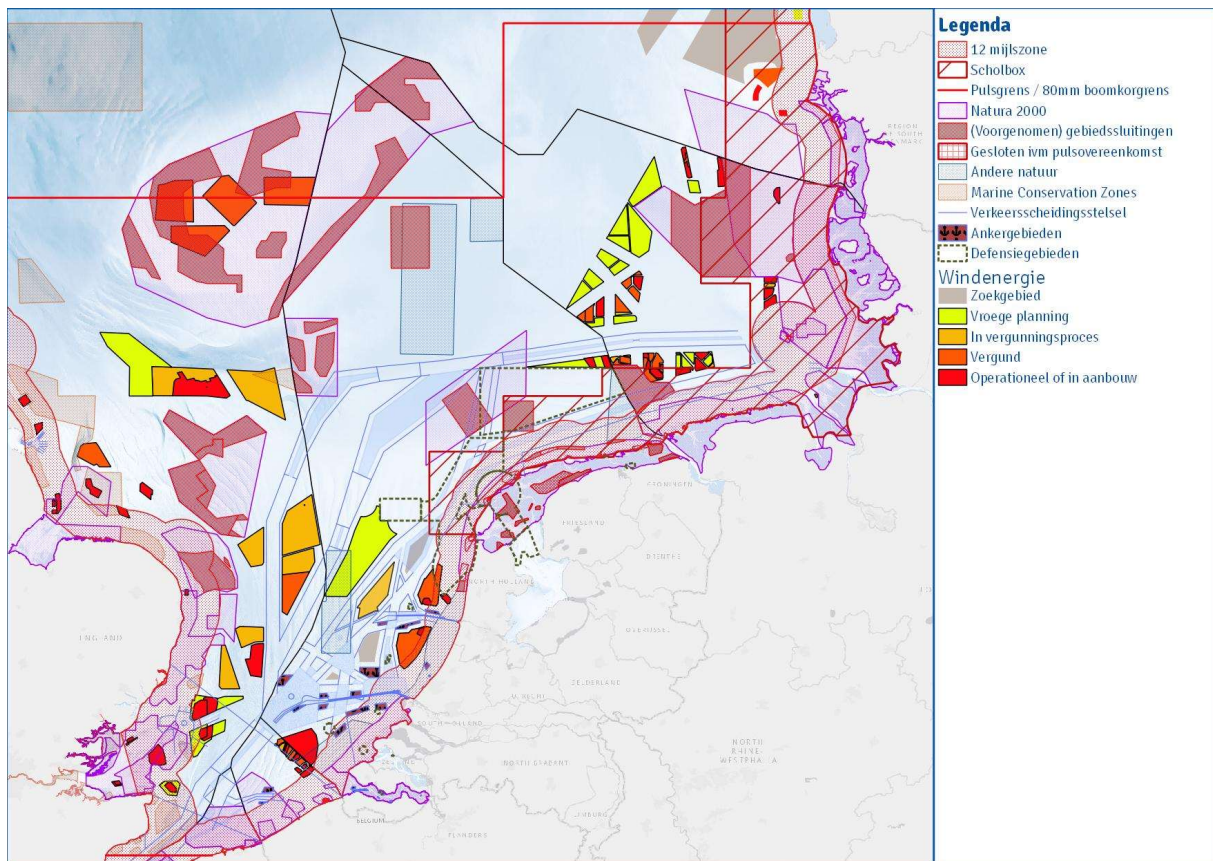
- De Noordzee staat aan de vooravond van ingrijpende veranderingen in het ruimtegebruik. De fysieke ruimte om te vissen wordt steeds verder beperkt door de groeiende gebiedshonger vanuit andere belangen (zie Figuren 1 en 2). In de periode tot 2030 worden vele windparken aangelegd. De locaties zijn al vastgelegd. Nederland voorziet een verdere doorgroei na 2030, en wellicht al eerder als de elektriciteitsvraag sterker toeneemt dan verwacht. Daarnaast is/wordt bodemberoerende visserij in grote delen van aangewezen en mogelijk nog aan te wijzen natuurgebieden verboden. Dit in aanvulling op andere gebieden waar nu reeds beperkingen gelden zoals de Scholbox, ankergebieden en in mindere mate scheepvaartroutes. Ook kunnen ruimtes tussen windparken en ankergebieden of tussen windparken aan weerszijden van scheepvaartroutes niet meer optimaal benut worden met de huidige visserijtechnieken. Dit kan leiden tot langere vaarafstanden. In totaal zal in 2030 naar schatting ca. 20% van de ruimte op de Noordzee geen bodemberoerende visserij meer mogelijk zijn. Het directe aandeel uit de besomming voor de boomkor-, puls-, twinrig- en -flyshootvisserij uit de gebieden die gepland zijn voor wind op zee en natuur varieert tussen de 7 en 20%; voor individuele ondernemers kan dit veel hoger zijn (Mol et al., 2019a). Als alle genoemde gebieden worden gesloten en de totale visserij-inspanning wordt verdeeld over het resterende visgebied op basis van de huidige visserijpatronen zal dit ook gevolgen hebben voor de waarde van deze gebieden. Bij sluiting van de windmolengebieden en natuurgebieden in zowel het Nederlandse als het buitenlandse deel van de Noordzee zal de visserij-intensiteit van de Nederlandse schepen in de overgebleven gebieden met maximaal 16% toenemen (ibid.). De interacties tussen deze ontwikkelingen en de cumulatieve effecten van deze ontwikkelingen zullen grote sociaaleconomische gevolgen voor de sector hebben (Mol et al., 2019a, 2019b).

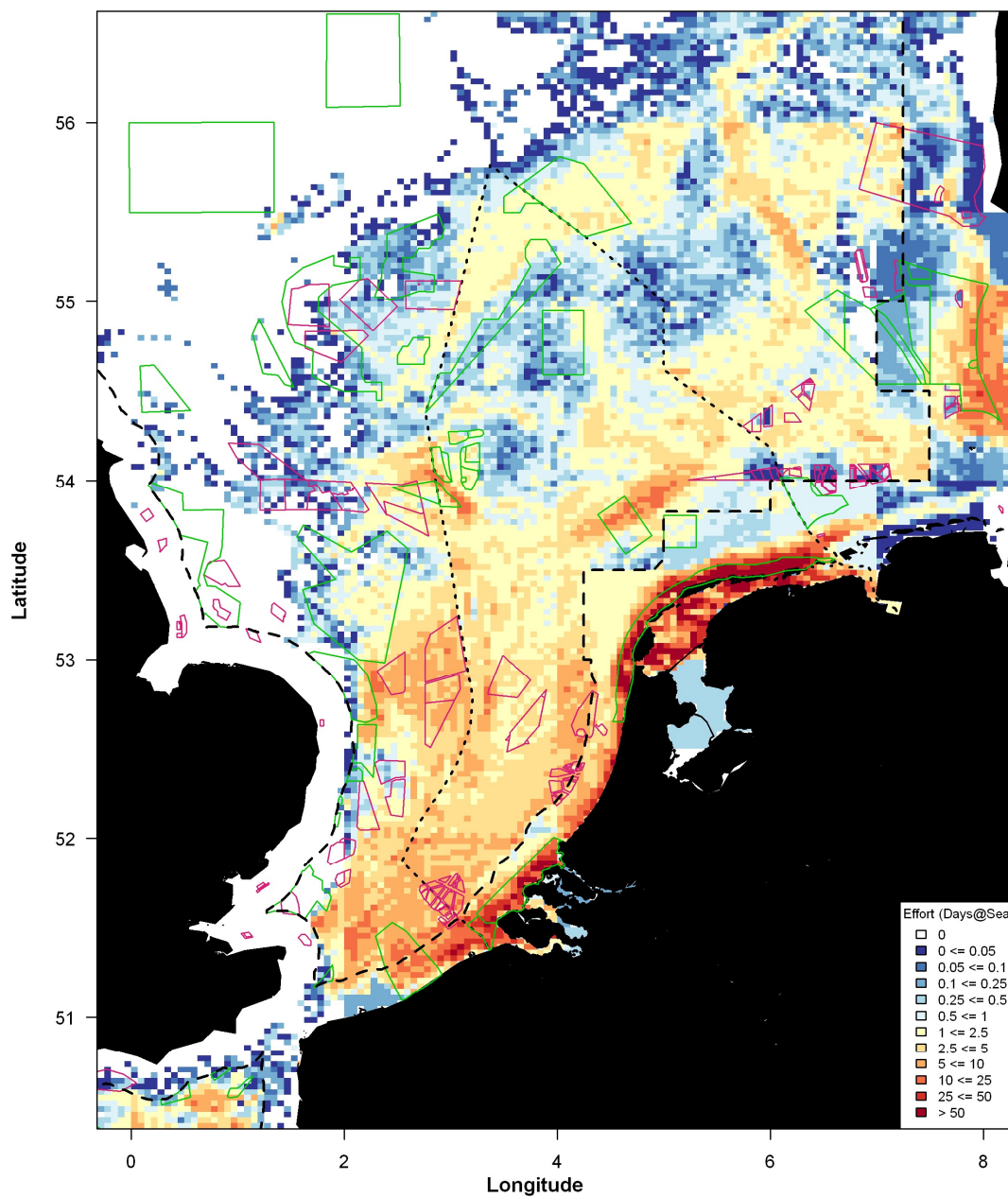
- De uitkomsten van de Brexit zijn nog onzeker. Een harde Brexit heeft grote gevolgen voor de toegang tot belangrijke visgronden in de Britse wateren. Voor de boomkor-, puls-, twinrig- en –flyshootvisserij varieert het aandeel van de besomming uit Britse wateren tussen de 10 en 50%, waarbij moet worden aangetekend dat deze voor individuele ondernemers veel hoger kan zijn (Mol et al., 2019a).
- De pulsvisserij – de concrete resultante van een jarenlang innovatieproces in de tongvisserij met wekkerketteringen - is verboden. De komende jaren is er geen vergelijkbaar alternatief. Terugschakelen naar de oude vismethode leidt tot sterk teruglopende opbrengsten en hogere kosten. Door lagere deellonen zal het moeilijk worden om gekwalificeerde bemanning te vinden. De rentabiliteit en daarmee het vermogen om te investeren in de aanpassingen die nodig zijn om in 'de nieuwe Noordzee' te vissen, nemen af. Ongewenste effecten op ecologie en milieu nemen weer toe (Zaalmink et al., 2018). Ook hebben tongvissers met de traditionele boomkorvisserij fysiek meer ruimte nodig om hun quota op te vissen. Deze ruimte vormt juist een beperkende factor in de nieuwe Noordzee.
- De aanlandplicht, bedoeld als stimulans om selectiever te vissen, leidt tot mogelijk hoge extra kosten voor de kottersector.
- Door klimaatverandering zullen op termijn belangrijke visbestanden richting het noorden verschuiven. Tegelijkertijd zullen ook nieuwe soorten hun intrede doen, wat nu al waarneembaar is (Quante & Colijn, 2016; ICES, 2017; Boon et al., 2018, <https://ceresproject.eu/>).
- Individuele belangen staan gezamenlijke innovatie in de weg en er is sprake van verdeeldheid, zowel binnen als tussen Nederlandse deelsectoren maar ook tussen landen.
- De bewustwording over duurzame visserij bij consumenten en burgers groeit nog steeds. Maatschappelijke organisaties spelen hier een rol in. Met het noodgedwongen terugschakelen naar de boomkor met wekkerketteringen wordt de discussie over de effecten van de boomkorvisserij weer actueel. Ook de vermindering van emissies en (plastic) afval zijn belangrijke onderdelen in de publieke opinie met een duidelijk raakvlak met de visserij. In praktijk blijkt echter dat consumenten maar moeilijk te bewegen zijn voor het maken van een keuze voor duurzamere (maar duurdere) producten uit de Noordzee.

Deze ontwikkelingen zijn van een ongekeerde omvang. Ze kunnen niet los van elkaar worden gezien. De ontwikkelingen versterken elkaar en hebben een stapeleffect (Mol et al., 2019b). Een verouderde vloot, de afnemende nettoresultaten als gevolg van het verbod op de puls en de zwakke onderlinge samenwerking vormen barrières om in te kunnen springen op deze veranderingen. Figuur 3 geeft een schematische weergave van de effecten van de verschillende ontwikkelingen (wind op zee en andere ruimteclaims aanlandplicht, Brexit, verbod op pulsvisserij) op de beslissingen van de visserijondernemer en het economisch resultaat.

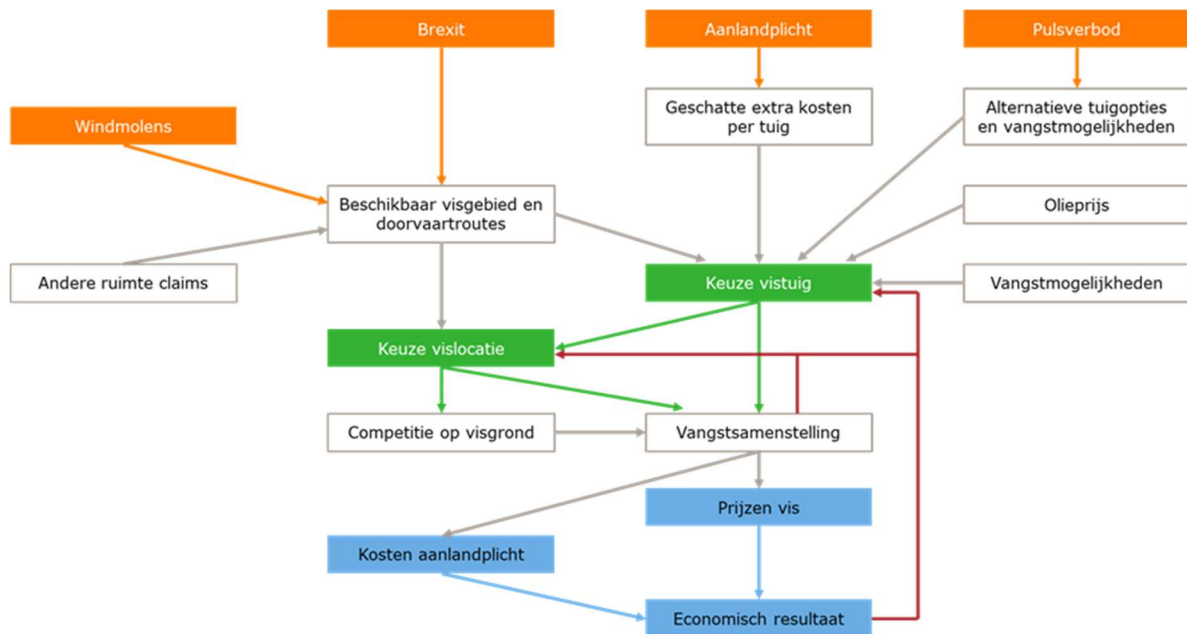
Wat nodig is, is een visie die perspectief biedt aan de kottersector. Visserijondernemers moeten weten wat de kaders zijn waarbinnen zij in de toekomst moeten opereren. Tegelijk hebben zij de verantwoordelijkheid om zich op te stellen als moderne ondernemers anno 2020. Zij moeten hun ondernemingsplan op de wisselende omstandigheden en het sectorbeleid kunnen en willen afstemmen. Het schetsen van kaders is de verantwoordelijkheid van de overheid. De overheid gaat daarbij niet op de stoel van de ondernemers zitten. Visserijbedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor hun toekomst. De overheid kan wel ondernemers, die actief mee willen doen in het veranderingsproces en daarmee de regie over hun toekomst weer meer in eigen hand willen krijgen, ondersteunen.

Figuur 1. Huidig en verwacht toekomstig ruimtegebruik in de internationale Noordzee, exclusief visserij
 Bron: VisNed (2019) – NB: De locaties voor windparken zijn gebaseerd op de website <https://www.4coffshore.com/offshorewind/> en voor Nederland op de routekaart 2030.

Figuur 2. Visserijintensiteit van de Nederlandse demersale sleepnetvisserij (inclusief garnalen) in de Noordzee in de periode 2015-2017. Groen omlinjde gebieden markeren huidige en geplande windparklocaties. Paars omlinjde gebieden markeren Natura 2000 gebieden. De dikke stippellijn markeert de 12-mijlzone en de Scholbox. De dunne stippellijn markeert het Nederlands Continentaal Plat.
Bron: Wageningen Marine Research

Figuur 3. Schematische weergave van de effecten van de verschillende ontwikkelingen die hierboven zijn beschreven (wind op zee en andere ruimteclaims aanlandplicht, Brexit, verbod op pulsvisserij,) op de beslissingen van de visserijondernemer en het economisch resultaat.). Bron: Mol et al., (2019b).

3. Perspectief 2030

3.1 Uitgangspunten en waarden.

Perspectief bieden aan de kottersector, dát is het doel van de kottervisie. Ondernemers die weten wat de ontwikkelingsrichting voor hun sector is, kunnen hier immers hun ondernemersplan op inrichten. We hechten aan het behoud van visserijsector. Een sector die onlosmakelijk verbonden is met onze nationale identiteit, en bestaat uit gepassioneerde vakmensen die dagelijks gezond voedsel produceren. Zorgvuldig oogsten binnen de ecologische grenzen is een randvoorwaarde voor een sector die ook vanuit sociaal en economisch perspectief toekomstbestendig is. Vanuit dit oogpunt leunt de kottervisie dan ook sterk op de voedselvisie van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV, 2018).

Het toekomstperspectief van de kottersector vraagt om een nadere uitwerking van de waarden uit de voedselvisie. De visserijsector heeft veel gemeen met de agrarische sector, maar verschilt ook wezenlijk. Meer dan in de agrarische sector is de visserij direct afhankelijk van natuurlijke omstandigheden. Vissers gebruiken geen externe inputs, zoals kunstmest, pesticiden en medicijnen om hun vis te vangen maar zijn afhankelijk van wat de natuur hen geeft. Vissers hebben echter wel invloed op de hernieuwbaarheid van visbestanden en op ander leven in zee. Daarom is er Europees visserij- en natuurbeheer. Gezonde visbestanden en een goed functionerend ecosysteem zijn echter niet alleen de resultante van duurzaam beheer. De nabije toekomst brengt namelijk grote onzekerheden mee voor de voedselvoorziening door de Noordzevisserij. In de toekomst ziet het Noordzee ecosysteem - de bron van voedsel uit visserij – er door klimaatverandering anders uit (Quante & Colijn, 2016; ICES, 2017; Boon et al., 2018, <https://ceresproject.eu>).

Een tweede verschil met de agrarische sector is dat vissers nog 'jagen op voedsel'. Daarvoor is fysieke ruimte nodig. Vissers kunnen niet 'gewoon even opschuiven' als ze toegang tot hun visgronden verliezen, bijvoorbeeld door de aanwijzing van natuurgebieden of door de bouw van windparken. De keuze voor hun visgronden wordt namelijk niet alleen bepaald door of er vis zit en of je er technisch kunt vissen. Die keuze wordt ook ingegeven door de intieme kennis die een visser heeft van zijn visgronden. Kennis die veelal van generatie op generatie is overgedragen. Als er al 'schuifruimte' is, kan het (moeten) verplaatsen van visserijactiviteiten ('displacement') direct gevolgen hebben voor de lokale hoeveelheid vis en het bodemecosysteem, maar ook voor het vangstsucces van andere vissers.

Samengevat zijn er twee uitgangspunten voor het realiseren van een toekomstperspectief:

1. We vragen van de visserij dat deze op een zorgvuldige manier gebeurt. De visserij vist de rente van het kapitaal (MSY, maximaal duurzame oogst) met zo min mogelijk ongewenste bijvangst en binnen de grenzen van het ecosysteem.
2. We erkennen dat vissers fysieke ruimte nodig hebben om te kunnen vissen en dat zij sterk verbonden zijn met hun visgronden. Dit betekent dat bij de verdeling van schaarse ruimte in een drukker wordende Noordzee, rekening moet worden gehouden met de vissers.

Binnen deze kaders staat voor de kottervisie het behoud en verdere versterking van de onderstaande publieke waarden centraal. Vooropgesteld staat dat Nederland waarde hecht aan de ontwikkeling van een gezonde, sociaaleconomisch en ecologisch toekomstbestendige kottersector. De middelen en kennis om te kunnen voorzien in primaire levensbehoeften zijn van groot belang voor een stabiele samenleving. Nu, maar ook in de toekomst.

In het bieden van perspectief voor de kottersector gaan we uit van het behoud en de versterking van zes samenhangende kernwaarden:

1. *Gezond, goed en duurzaam voedsel*: De kottervisserij levert een bijdrage aan onze voedselvoorziening. Zonder menselijke input in het systeem oogsten vissers een gezonde bron van dierlijke eiwitten. Zolang de sector de rente opvist van goed beheerde bestanden, is er sprake van hernieuwbaar voedsel. Maar ecologische duurzaamheid gaat verder dan alleen de zorgdragen voor gezonde visbestanden. De impact van visserij op natuurwaarden

en biodiversiteit moet zo beperkt mogelijk zijn. Hetzelfde geldt voor emissies. De verduurzaming van de visserij is een continu proces en een voorwaarde voor maatschappelijk draagvlak. Dit is des te urgenter nu na het verbod op pulsvisserij er geen toepasbaar duurzamer alternatief is.

2. *Waardering voor vakmanschap*: Voedsel uit zee halen is een vak. Kennis hiervoor (stromingen, (on)dieptes, gedrag van vis, meteorologie, en seizoenen) wordt van generatie op generatie overgeleverd. Op zee zijn vissers op zichzelf aangewezen voor reparaties aan schip, tuigen, machines en installaties aan boord. Ze beschikken over een uniek vermogen om hun vakmanschap uit te voeren in steeds wisselende natuurlijke en maatschappelijke omstandigheden. Dat geldt niet alleen voor de schipper maar ook voor de bemanningen. Vissersfamilies moeten zich vrij voelen om openlijk trots te kunnen zijn op het vissersberoep en het (familie)bedrijf waar ze zo nauw mee verbonden zijn.
3. *Perspectief voor familiebedrijven in het Midden- en Kleinbedrijf (MKB)*: De trend richting schaalvergroting in de primaire sector staat op gespannen voet met maatschappelijke wensen om familiebedrijven en kleinschaligheid te omarmen en diversiteit in schaalgrootte te bewaren. In familiebedrijven is continuïteit een belangrijke factor. De wens om het bedrijf over te dragen aan toekomstige generaties geeft een andere kijk op tegenvallende verdiensten, mits deze van tijdelijke aard zijn. We hechten waarde aan een gezonde, perspectiefvolle basis voor huidige en toekomstige visserijondernemers in het MKB, ook omdat kleinere bedrijven een belangrijke en creatieve rol kunnen spelen in het innovatieproces. Familiebedrijven vervullen vaak een grote rol in het ontwikkelen van innovatieve nieuwe korte ketens en verbindingen met lokale consumenten en leggen daarmee ook de kiem voor succesvolle innovaties op grotere schaal. Tevens zijn zij (mede)drager van visserijgemeenschappen met hun sociale cohesie, identiteit en uitstraling.
4. *Een robuust viscluster*: Er is een sterke wederzijdse afhankelijkheid tussen de kottervisserij en het viscluster op de wal: ketenpartners in afslagen, logistiek, handel en verwerkende industrie, visserijscholen, toeleverende en dienstverlenende industrie (maritieme bedrijven en visserijcoöperaties), en kennisinfrastructuur (kennisinstellingen, adviesbureaus). Het toekomstperspectief voor de kottersector is onlosmakelijk verbonden met een robuust viscluster als geheel.
5. *Levendige visserijgemeenschappen*: Nederland hecht waarde aan haar visserijgemeenschappen, waar gewerkt en geleefd wordt in nauwe verbintenis met een actief viscluster. De meeste vissersdorpen liggen in krimp- en anticiperregio's. Juist daar speelt de kottervisserij een cruciale rol in de werkgelegenheid en leefbaarheid van gebieden. Als het de visserij goed gaat, profiteert de directe omgeving – dienstverlenende bedrijven, handel- en verwerkende industrie, detailhandel, horeca - daar meteen ook van. De vissector kan jongeren met diverse achtergronden, vaardigheden en ambities aantrekken. Jongeren die een gemeenschap weer elan geven.
6. *Nederland als exporteur van kennis en innovatie uit samenwerking*: Nederland exporteert niet alleen onze vis, maar is in Europa koploper in de export van kennisontwikkeling en innovatie in de visserij. Buitenlandse instituten leren van het Nederlandse model van onderzoekssamenwerking. De MDV-kotter (2015), een totaal nieuw type scheepsontwerp, wordt nu in een afgeleide vorm ook voor Frankrijk gebouwd. We willen deze rol en positie van het Nederlandse viscluster internationaal versterken. Hierbij treedt Nederland op in een intermediaire, verbindende rol: een partner die kennis deelt en collega's in andere landen meeneemt. We blijven onze cultuur, waarbij dialoog en samenwerking de primaire insteek is om te komen tot vooruitgang, koesteren en versterken.

3.2 Beeld kottervisserij op de Noordzee in 2030

De kottervisserij van de toekomst is een sector die midden in de maatschappij staat; een economisch rendabele sector waar het MKB-familiebedrijf een prominente positie heeft; een sector die nationaal en internationaal gewaardeerd wordt om zijn bijdrage aan de voorziening van gezond en duurzaam voedsel van dichtbij, zijn bijdrage aan levendige kustgemeenschappen en de Nederlandse cultuur, en zijn innovatieve karakter.

De kottersector van de toekomst past in een circulaire economie. Dit betekent allereerst dat een gezonde visstand de basis is en blijft voor hun activiteiten, zodat vissers een goede boterham kunnen verdienen met respect voor natuur en milieu. De kottervloot vist binnen de voorwaarden van Maximaal Duurzame Oogst (MSY, Maximum Sustainable Yield). Circulariteit betekent ook dat de vangst van ongewenste bijvangst minimaal is en de overlevingskans van ondermaatse vis die overboord mag worden gezet, zo hoog mogelijk is. Daar waar ongewenste bijvangst onvermijdelijk is en naar de wal moet worden gebracht, verwaardt de sector deze met nieuwe toepassingen (zoals hoogwaardige toepassingen van dierlijk eiwit). Bodemberoering is zo beperkt mogelijk. Vissers zijn actief bezig met dierenwelzijn, ook met het oog op het vergroten van de hiervoor genoemde overlevingskans van onvermijdelijke bijvangst. Huishoudelijk en bedrijfsafval is minimaal, en Fishing for Litter, waarbij deelnemers opgevist afval aan boord brengen, is gemeengoed geworden en de benodigde verwerkingsfaciliteiten aan wal zijn op orde. Aan boord worden milieuvriendelijke materialen gebruikt en gebruikte oliën, verven, koelmiddelen, touwen, kettingen, kabels en netten worden gerecycled.

Vissers zijn veel meer dan nu in staat om 'met de seizoenen mee te vissen' en flexibel in te spelen op de gevolgen van veranderingen in het ecosysteem en de beperkingen van de ruimte op de Noordzee door de aanleg van windparken en aanwijzing van natuurgebieden. Dit betekent dat de vloot er anders uit zal zien. De vloot bestaat hoofdzakelijk uit flexibele schepen die geschikt zijn voor verschillende types vistuigen en visserijen, die met zo min mogelijk impact op het ecosysteem en het milieu vissen, en dit doen met kleiner motorvermogen maar wel veilig en zeewaardig. Een deel van de vissers heeft zijn bedrijfsactiviteiten verbreed, en is ook actief in de maritieme dienstverlening en recreatieve sector. Een klein deel van de vissers vist met passieve vistuigen binnen de windparken.

Bij deze flexibele vloot past een sterke rol voor het MKB-familiebedrijf. MKB-familiebedrijven vormen een belangrijk onderdeel van de visserijgemeenschappen. Tegelijkertijd constateren we nu in de Noordzeevervisserij ook een ontwikkeling richting grotere bedrijven. De toekomstige kottersector verenigt het beste van twee werelden en kenmerkt zich door nieuwe samenwerkingsverbanden, zowel tussen MKB-bedrijven onderling als tussen (groepen van) MKB-bedrijven en de grotere bedrijven. Hierbij kan gedacht worden aan nieuwe samenwerkingsvormen tussen bedrijven met oog op versterking van de bedrijfsvoering, spreiding van bedrijfsrisico's, versterking van de marktpositie, en gebundelde kennisontwikkeling en -verspreiding.

De kottersvisserij van de toekomst is een actief onderdeel van een innovatief en vitaal viscluster met handel en verwerkende industrie, toeleveranciers en dienstverleners, en wetenschaps- en onderwijsinstellingen. De visserij levert een actieve bijdrage aan de ontwikkeling en optimalisatie van dit cluster. Het viscluster biedt werkgelegenheid aan goede vakmensen met een praktijkopleiding, maar ook aan HBO'ers en WO'ers en draagt daardoor bij aan levendige visserijgemeenschappen en een veerkrachtige lokale economie. Gemeenschapsidentiteit, cultureel erfgoed en belevingswaarde hebben een aantrekkende werking op toerisme. Dat versterkt niet alleen de lokale economie, maar speelt ook een belangrijke rol in het versterken van de band tussen visserij en burgers en consumenten. Om de band met burgers en consumenten verder te versterken heeft het viscluster gezamenlijk succesvol nieuwe vermarktingsconcepten uitgerold. Nederland heeft zijn bestaande voorlopende positie op het gebied van voedselveiligheid van vis verder versterkt. Duurzame gevangen vis uit korte ketens uit onze eigen achtertuin, de Noordzee, is een gewaardeerd product.

De kotterssector van de toekomst houdt de kennis en ervaringen die ze opdoet bij het innoveren niet voor zichzelf. Vissers wisselen deze uit met collega's in binnen- en buitenland en leren van elkaar. Ze werken niet alleen nauw samen met elkaar, maar ook met onderzoekers, ketenpartijen, maritiem bedrijfsleven, overheid en maatschappelijke organisaties. Het resultaat is een sector die toonaangevend is qua kennis en innovatie in binnen- en buitenland en op internationaal draagvlak kan rekenen.

Dit toekomstbeeld van de kotterssector betekent dat we hoge verwachtingen neerleggen bij de vissers. Het betekent dat vissers en hun organisaties aan de bak moeten. Het houdt in dat zij mee moeten gaan in een veranderproces, bereid zijn om daarin keuzes te maken en deze ook waar te maken. Dat kunnen ze niet alleen, maar vergt ook een inspanning van de overheid. De voedselvisie stelt al: "Om duurzame visserij realiteit te laten worden is overheidsinzet noodzakelijk." (LNV, 2018, p.27). De overheid zal daarom de vissers ondersteunen. Dit betekent niet in dat de overheid

op de stoel van de visserijondernemers gaat zitten. Het houdt wel in dat de overheid een klimaat schept, waarbinnen de visserijsector aan de slag kan om deze ambities te realiseren. Dit betekent dat de overheid kaders stelt en stimuleringsinstrumenten inzet om het beeld voor de kottervisserij van de toekomst mee te helpen realiseren. In dit toekomstbeeld past een nalevingsbereide sector die transparant opereert.

3.3 Van ambitie naar realisatie

Om het beeld voor 2030 dichterbij te brengen en de ambities vorm te geven, is actie nodig. Veel van de noodzakelijke veranderingen kunnen en zullen door de sector zelf moeten worden opgepakt. Maar er ligt ook een rol voor de overheid om kaders te stellen, te stimuleren en waar nodig en mogelijk regels die belemmeren te schrappen. In de kern draait de noodzakelijke verandering steeds om de volgende dingen: onderzoek, innovatie, herstructurering, en samenwerking. Deze kernpunten zijn niet nieuw; ook in 2006 in de nota "Vissen met tegenwind" waren ze prominent aan de orde. Het verschil met toen is dat de urgentie om tot actie te komen nu wellicht nog groter is dan indertijd. Waar in 2006 vooral economisch zwaar weer tot verandering noopte, speelt nu een stapeling van factoren een rol. Naast de verschillende bedreigingen en/of onzekerheden waarmee de sector zich geconfronteerd ziet, is het vervallen van de pulskor niet alleen een financiële tegenslag, maar heeft het ook het vertrouwen van de vissers in innovatie een enorme knauw gegeven. We moeten dit keer van ver komen voordat de vissers weer het vertrouwen hebben dat innovatie loont en zij weer durven te investeren in vernieuwing met het oog op de toekomst.

Innovatie

Met het oog op het (vooralsnog) wegvallen van de pulskorvisserij is het dringend gewenst dat er op afzienbare termijn alternatieven voor de boomkorvisserij met wekkerkettingen op tong beschikbaar komen. Bovendien is innovatie noodzakelijk om forse stappen te zetten op bijvoorbeeld het gebied van het vergroten van de selectiviteit om ongewenste bijvangsten van ondermaatse vis en bodemleven te verminderen, het vergroten van overlevingskansen van ongewenste vis die toch wordt bij vangen en het verlagen van emissies. Hoe de aanlandplicht zich ook verder ontwikkelt in de Brusselse discussies, de genoemde aspecten zullen ook in de komende jaren alle aandacht moeten krijgen, om op deze terreinen een forse verduurzamingslag te maken. Verder zal innovatie zich moeten richten op zaken als kortere ketens, verbeteren van de marktpositie, voedselveiligheid en nieuwe verdienmodellen. Samenwerking speelt daarbij steeds een cruciale rol.

Ideevorming

Voor het verwezenlijken van een toekomstbestendige, innovatieve en duurzame kottervisserij hebben we allereerst veel ruimte nodig voor ideevorming.

Ideeën en ontwikkelingen komen niet vanzelf tot stand. Innovatie komt voort uit de combinatie van creativiteit en urgentie tot verandering. Omdat de positie van de individuele bedrijven ten aanzien van de urgentie voor verandering en innovatie uiteen lopen, is het aanjagen van gezamenlijke (sector overstijgende) innovatie van belang. De huidige situatie vraagt opnieuw om een gerichte en actieve inzet op gecentraliseerde en collectieve innovatie en kennisdeling, waarbij we voor de organisatie kunnen leren van het Visserij Innovatie Platform, ofwel VIP (2007-2010). Een belangrijk onderdeel hiervan is ten eerste het opzetten van een groep creatieve denkers en initiatiefnemers uit het viscluster die een ambassadeursrol voor innovatie binnen de sector vervullen. Ten tweede zal gezamenlijke kennisontwikkeling en onderlinge kennisuitwisseling moeten worden gestimuleerd. Door bestuurskracht te verbinden met creativiteit komt succesvolle innovatie tot stand.

Om te komen tot een toekomstbestendige vloot hebben we twee dingen nodig: (1) innovaties op bestaande schepen (uitstootvermindering en brandstofbesparing, selectiviteitsverbetering en verbetering overleving), en (2) mogelijkheden om innovatieve nieuwe scheepstypes te ontwikkelen

die aansluiten bij de ambitie van het voorliggende advies. Samen met vissers zullen kansrijke opties moet worden gevonden, ontwikkeld, getest en geïmplementeerd. Het Visserij Innovatie Centrum in Stellendam kan de rol van een landelijk praktijklab gaan vervullen.

Testen, praktijkrijp maken en uitrollen van innovaties

Eerst ligt de focus op het creëren van een voedingsbodem voor innovatie en ontwikkeling. Nieuwe ideeën zullen echter opgepakt moeten worden door ondernemers, en daarmee de sector zelf. Demonstratieprojecten kunnen hier een belangrijke rol in spelen.

In de afgelopen jaren is gebleken dat het lastig is om innovaties te kunnen testen op praktijkschepen. In huidige innovatieregelingen lijkt er geen ruimte te zijn voor het vergoeden van opbrengstverliezen (Quirijns et al., 2019). Dit probleem kan worden ondervangen door garantiebesommingen te verstrekken. Ook is een beoordeling nodig of (en zo ja welke) andere omstandigheden en/of voorwaarden belemmerend zijn voor het testen van innovaties. Daarnaast zullen de randvoorwaarden moeten worden gecreëerd om in gezamenlijkheid met alle betrokken partijen (vissers, scheepsbouwers, ontwikkelaars en financiers) prototypes te ontwikkelen voor innovatieve duurzame vissersschepen en het stimuleren van de bouw van deze schepen.

Om tot een succesvolle uitrol van innovatieve ideeën te komen is het van belang dat hier sturing achter zit, waarbij het aantal drempels zo veel mogelijk wordt geminimaliseerd. Vooral de eerste introductie van nieuwe technieken en scheepstypes vereist extra stimulansen. Dit kan door investeringsregelingen te introduceren. Deze zullen zich enerzijds moeten richten op de aanschaf van nieuw ontwikkelde duurzame kotters, en anderzijds op het stimuleren van de aanschaf van nieuwe technieken om bestaande kotters te verduurzamen (bijv. op het gebied van selectief vissen en brandstofbesparing). Deze regelingen moeten in ieder geval nadrukkelijk worden gericht op de zogeheten 'early adaptors'.

Flexibiliteit in regelgeving rond vistuigcategorieën

In de toekomst wordt met de seizoenen mee gevist met een flexibel inzetbaar schip. Bij een flexibelere vloot, met schepen die geschikt zijn voor verschillende tuigen en visserijen, moet het ook mogelijk zijn om met die verschillende vistuigen te kunnen vissen. De huidige schotten tussen de verschillende tuigcategorieën (segmenten) kunnen een belemmering vormen. Daarom moeten we dit systeem van vistuigcategorieën en schotten tegen het licht houden en mogelijk herzien binnen de Europese kaders. Hierbij moeten we voorkómen dat er een ongelijk speelveld ontstaat met mogelijk ongewenste verdringingseffecten. Dit zou onder meer kunnen door een kW-grens te koppelen aan de flexibilisering, waardoor verdringing van kleinere schepen door grote kotters wordt tegengegaan en tevens een stimulans wordt gegeven voor schepen met een lager motorvermogen. Dit vanuit het uitgangspunt dat voor moderne vissersschepen een lager motorvermogen gepaard gaat met een lager brandstofgebruik en daarmee een lagere emissie van broeikasgassen, waardoor dit past in de gewenste verduurzamingsslag. Vanzelfsprekend moet er oog zijn voor de visserijdruk bij het vergroten van de flexibiliteit. Deze moet in balans blijven binnen de grenzen van de MSY-benadering. Onderzocht moet worden of het met toegenomen flexibiliteit wenselijk is een zeedagenregeling in te voeren. Daarmee kun je zo nodig zorgen voor balans in de spreiding van vismethoden en doelsoorten, omdat het ondernemers stimuleert om bewuste keuzes te maken over wanneer welke vismethode wordt ingezet.

Brandstofbesparing en bedrijfsresultaat

Een rendabele visserij is ook bij een lager motorvermogen goed mogelijk. Het gaat immers uiteindelijk niet om de besomming maar om het uiteindelijke bedrijfsresultaat en de hoogte van de deellonen. Ook vanuit dit gezichtspunt, naast de hiervoor genoemde gewenste verduurzaming, verdient het aanbeveling om bij de bouw van nieuwe schepen en in stimuleringsregelingen voor nieuwbouw te focussen op een lager vermogen.

Visserij-innovatie verbreden

Innovaties moeten zich niet alleen richten op het ontwikkelen van nieuwe visserijtechnieken in plaats van de oude. De visserij zal zich nadrukkelijk ook moeten richten op het ontwikkelen van

nieuwe types visserijen en bedrijfsmodellen, bijvoorbeeld in en om windparken, wellicht in natuurgebieden en in de kuststrook.

Innovatie in de keten

In de keten zal innovatie o.a. gericht moeten zijn op:

- Het versterken van ketenintegratie, bijvoorbeeld door extra handelingen aan boord om waarde toe te voegen, of door nieuwe verpakkingstechnologie die voedselveiligheid beter borgt.
- Het stimuleren van keteninformatiesystemen (van schip tot schap) en transparantie (digitalisering; gebruik maken van informatietechnologie)
- Nieuwe vermarktingsconcepten met aandacht voor korte ketens, promotie van bekende en minder bekende vis uit eigen wateren, en beleving van de visserij.
- Verbetering van productkwaliteit en logistiek.

Door samenwerking tussen MKB-ers onderling en tussen MKB en grote reders worden zaken als verbetering van de marktpositie en/of het financieren van onderzoek en innovatie aanzienlijk makkelijker.

Internationaal innovatieklimaat

Vanaf 2021 geldt een volledig pulsverbod in Europa. Het wetenschappelijk onderzoek naar puls wijst echter uit dat deze techniek, mits goed beheerd, ecologische en economische voordelen heeft ten opzichte van traditionele vismethoden (ICES, 2018). De overheid zet zich in om samen met de sector het internationaal draagvlak voor de pulsvisserij te vergroten. Daar waar nodig zal de overheid ook extra onderzoek uit moeten laten voeren naar de pulsvisserij. De resultaten van zowel afgerond als nieuw onderzoek worden ingebracht in het internationale debat om de toelating van de puls zo mogelijk weer op de agenda te krijgen. Als dit traject al succesvol kan worden ingezet, dan zal dit zeker pas op langere termijn (jaren) tot resultaat kunnen leiden.

Sterker dan in het verleden is gebeurd, zal het Nederlandse innovatieklimaat moeten worden ingebed in een internationale context (Quirijns et al., 2019). Nederland zou een initiërende rol moeten spelen in het stimuleren van het visserijinnovatieklimaat in Europa. Dit betekent niet het promoten en pushen van eigen innovaties, maar het organiseren van discussies en internationale uitwisselingen waarin vissers en overheden informatie, issues en mogelijke oplossingen met elkaar delen en van elkaar leren en elkaar stimuleren.

Innovatie in garnalen- en kustvisserij

Dit advies richt zich op de kottervisserij buiten de 12 mijlszone. De directe aanleiding voor de kottervisie ligt immers in de ruimteclaims op de Noordzee buiten deze zone. Dit betekent dat de kust- en garnalenvisserij niet specifiek worden behandeld, omdat deze hoofdzakelijk in de 12 mijlszone worden beoefend. Dat neemt niet weg dat, met het oog op de toekomst, innovatie in deze deelsectoren ook van wezenlijk belang is. Innovatiemaatregelen in de kottervisserij kunnen ook bruikbaar zijn voor de kust- en garnalenvisserij en moeten dan ook voor deze sectoren openstaan. Dan gaat het zowel om technische visserij-innovatiemaatregelen als om stimuleringsregelingen voor bijvoorbeeld nieuwe marktconcepten.

Herstructurering

De ruimtelijke druk op de Noordzee neemt de komende jaren flink toe. Doordat de visserij op een kleinere ruimte zal moeten opereren, ontstaat er plaatselijk een hogere visserijdruk, wat ecologische effecten kan hebben en ten koste kan gaan van het bedrijfsresultaat (Quirijns et al., 2019).

Een beëindigingsregeling kan in deze meerdere doelen dienen: het geeft vissers die willen stoppen de mogelijkheid vervroegd uit te treden om zo ruimte te maken voor degenen die hun bedrijf willen continueren, maar het biedt ook de kans voor een kwaliteitsimpuls aan het ecosysteem en milieu (Quirijns et al., 2019). Bij volledige beëindiging stopt de visser met vissen; het is ook mogelijk dat de visser afstapt van zijn grote kotter en overschakelt op een kleiner, flexibel schip. Naast een

herstructurering van de vloot, is ook een structuurversterking in de keten nodig. Ook de sociale en culturele aspecten van de veranderingen in de visserij verdienen de aandacht.

Beëindigingsregeling

Vissers die geconfronteerd worden met ruimtelijke beperkingen (windparken, natuurgebieden, Brexit), zullen noodgedwongen hun visserijactiviteiten moeten verplaatsen. Deze zogenaamde 'displacement' kan zowel tot lokale overbevissing leiden omdat de visserijdruk in de uitwijkgebieden toeneemt als tot (additionele) verstoring van het ecosysteem (Quirijns et al., 2019). Een verminderde visserijdruk door verkleining van de vloot leidt in de regel tot een verkleining van de ecologische voetafdruk op het mariene ecosysteem.

Nu de ruimte op de Noordzee voor de visserij kleiner wordt door overheidsingrijpen, ligt het voor de hand dat de overheid een actief beleid voert om een verkleining van de vloot te faciliteren en individuele vissers waar nodig te helpen met het beëindigen van hun visserij-activiteiten. Zo kunnen we toekomstperspectief bieden aan degenen die willen blijven vissen, ruimte bieden aan een innoverende en flexibele kottervloot die past bij de nieuwe Noordzee, én de visserij-impact op natuur en milieu verminderen.

Zonder een beëindigingsregeling zal de gewenste aanpassing van de vloot aan de kleiner wordende ruimte op de Noordzee een kwestie van lange adem worden, waarbij een gecoördineerde en gezamenlijke innovatieslag moeizaam van de grond zal komen. Zonder een actief gestuurd proces zullen vooral vissers die niet willen of kunnen investeren in vernieuwing, bijvoorbeeld vanwege het ontbreken van opvolging, het langst visser kunnen blijven. De (jonge) gemotiveerde vissers die nog lang door willen met hun bedrijf en ook willen bijdragen aan vernieuwing, innovatie en verduurzaming, hebben het echter moeilijker, bijvoorbeeld door het ontbreken van financieringsruimte en bereidheid van financiers om risicovolle innovaties te financieren. Een beëindigingsregeling draagt eraan bij dat de vissers die overwegen om op de korte of middellange termijn sowieso te stoppen, dit besluit op kortere termijn kunnen nemen en iets anders kunnen gaan doen of met pensioen kunnen. Een beëindigingsregeling zal daarom deel uit moeten maken van een totaal pakket van maatregelen voor verduurzaming van de vloot, waarvan ook innovatie deel uitmaakt. Een beëindigingsregeling richt op de stoppers, daar waar stimulering van innovatie zich richt op koplopers en volgers (de blijvers). Het totale pakket zal voor de nadere uitwerking en invulling in samenhang moeten worden gezien. In zekere zin vormen beëindiging enerzijds en innovatie anderzijds ook communicerende vaten: als er geen of slechts een beperkte verkleining van de vloot plaatsvindt, is een snelle en ingrijpende innovatieslag extra urgent.

Met een beëindigingsregeling bieden we dus ruimte aan de blijvers, brengen we de vloot en visserijruimte in balans en geven we ook een ecologische kwaliteitsimpuls aan de Noordzee. Als echter alleen de schepen en de licenties onttrokken worden aan de visserij, kunnen de viscontingenten in principe alsnog worden ingezet door andere schepen. Hierdoor vermindert de visserijinspanning niet per definitie evenredig. Het koppelen van een beëindigingsregeling aan verplichte inname van de viscontingenten maakt dit wel mogelijk. De contouren van een beëindigingsregeling met als doel een duurzame Noordzeekottersector zouden er als volgt uit kunnen zien:

1. Een beëindigingsregeling richt zich op de kottervissers die zich op tong-schol richten;
2. Het neemt het vaarttuig uit de vaart;
3. Het koopt wel de tong- en scholcontingenten op, maar niet de overige contingenten (kabeljauw, wijting) om deze bijvangstcontingenten ter vrije verhandeling te laten;
4. Het neemt een eventuele garnalenvergunning in. Een vergoeding voor de garnalenvergunning ligt daarbij niet voor de hand. Deze beëindigingsregeling richt zich immers op de tong- en scholvissers en niet op de garnalenvisserij. De garnalenvisserij op de Waddenzee kent een eigen traject en de garnalenkustvisserij kent geen effectieve internationale beperkingen waardoor een beëindigingsregeling geen zoden aan de dijk zou zetten.

Overige (uitvoerings)aspecten dienen nader te worden gezien en ingevuld.

Bij het vormgeven van een beëindigingsregeling zal moeten worden onderzocht of ingenomen contingenten later weer kunnen worden ingezet voor stimulering en versnelling van verduurzaming

van de Noordzeevervisserij en intreden van (jonge) visserijondernemers voor die visserijmethoden die voldoen aan bepaalde duurzaamheidseisen. Een mogelijk alternatief dat onderzocht kan worden, is of het wenselijk is om bij de beëindiging het basiscontingent terug in te nemen en wellicht later weer in te zetten om de versnelling van verduurzaming te stimuleren. Het is ook belangrijk dat de ruimte die ontstaat door sanering niet wordt opgevuld door vaartuigen onder buitenlandse vlag, waardoor de visserijdruk op de Noordzee alsnog niet kleiner wordt.

Een onderdeel van de beëindigingsregeling kan ook zijn dat de 'track records' per vistuigcategorie (opgebouwde rechten) niet worden ingenomen. Door deze beschikbaar te laten voor verhandeling op de markt, kan de hiervoor genoemde flexibilisering (deels) worden ingevoerd. Onderzocht moet worden of hierdoor de speelruimte voor de verschillende visserijen in voldoende mate wordt vergroot.

Tenslotte is het essentieel dat een beëindigingsregeling aantrekkelijk genoeg is om deel te nemen. Een fiscale regeling (bruterings) zoals in het verleden bij de uitkoop van de mechanische kokkelvisserij is toegepast, zou hier aan kunnen bijdragen.

Voor realisatie van een beëindigingsregeling dienen de staatssteunaspecten nadrukkelijk in ogenschouw te worden genomen. Zo is toestemming nodig van de Europese Commissie. Voor het doorlopen van een staatssteunprocedure is doorgaans tenminste een jaar nodig.

Sociale en culturele aspecten van herstructurering.

In de beëindigingsregeling moet ook oog zijn voor sociale aspecten die verder reiken dan financiële compensatie. De schepen en viscontingenten zijn in handen van de bedrijfseigenaren, maar nagenoeg ieder bedrijf werkt met maatschapvisseren en/of werknemers. Voor deze mensen, die veelal een groot deel van hun leven op zee hebben doorgebracht, is maatwerk nodig om te kijken of er mogelijkheden zijn voor omscholing, werk in aanverwante sectoren of uittrekking.

Ook moet worden onderzocht tot in hoeverre sociaal beleid nodig is verderop in de keten. Wanneer de aanvoersector kleiner wordt, heeft dit effect op meer dan alleen de visserijondernemers zelf. Ook afslagen, verwerkers en toeleverende bedrijven zullen dit gaan merken. Om de leefbaarheid van visserijgemeenschappen (zeker in krimpggebieden) te borgen, zal gekeken moeten worden naar de effecten van een beëindigingsregeling aan de wal. Hierbij is het wellicht nodig om als regionale of lokale overheid een begeleidende rol te spelen in de herstructurering aan wal.

Naast de directe economische impact is de vraag hoe we op termijn omgaan met het mogelijk veranderende karakter van visserijgemeenschappen. Mogelijk kan dit culturele aspect (beter) benut worden om bijvoorbeeld werkgelegenheid in andere sectoren (horeca en toerisme) te stimuleren en behouden. Hier ligt een nauwe samenwerking met betreffende regionale bestuurders voor de hand, waarbij per regio wordt gekeken naar effectieve en wenselijke stimuleringsregelingen.

Visserij en Maatschappij

Jonge vissers

Een belangrijk punt van aandacht is de instroom van jonge vissers in de sector. Dat is in de toekomst geen vanzelfsprekendheid. Die instroom, bijvoorbeeld door bedrijfsovername, kan worden bevorderd met bijvoorbeeld een startersregeling conform de jonge boerenregeling. Een startersregeling zou kunnen worden gecombineerd met het stimuleren van verduurzaming van de sector.

Afstand vissers – burgers verkleinen

Het is belangrijk in te zetten op het verkleinen van de afstand tussen visserij en burger, en daartoe onder andere initiatieven te ondersteunen die gericht zijn op voorlichting, educatie, ketenverkorting en imagoverbetering. In dit kader blijft de vermindering van plastics in zee de komende jaren een belangrijk onderwerp. Projecten zoals 'Fishing for Litter'

(www.kimonederlandbelgie.org) helpen niet alleen bij een verbetering van het milieu, maar dragen ook bij aan een positief imago van de visserijsector. De sector haalt jaarlijks binnen 'Fishing for Litter' bijna 300.000 kilogram afval uit het water en brengt deze aan wal. Dit is een maatschappelijke dienst die navolging en uitbreiding verdient. Naast het succesvolle 'Fishing for Litter' project gaat de sector ook door met zijn zoektocht naar alternatieven voor zogenaamd plus, de gebundelde plastic draadjes die het net beschermen tegen slijtage. In uitvoering is aandacht nodig voor de continuïteit van deze initiatieven, en het verbreden van de mogelijkheden voor verantwoorde verwerking, afvoer en recycling. Ook ketenverkorting, waarbij bijvoorbeeld vis direct voordat deze aangeland wordt aan restaurants of consumenten wordt verkocht, draagt bij aan het verkleinen van de afstand tussen vissers en burgers.

Verbreding maritiem ondernemerschap

Sommige ondernemers hebben interesse in het verbreden van hun visserijactiviteiten. Hierbij kan worden gedacht aan de visser als natuurbeheerder, onderzoek en onderhoud in windparken, bevoorrading van windparken, een verbreding richting horeca en/of recreatie of andere vormen van maritiem ondernemerschap. Hier zal aandacht voor moeten zijn, bijvoorbeeld in de vorm van een stimuleringsregeling en (om)scholing. Daarnaast zal het stimuleren van initiatieven voor het versterken van de ketenintegratie en keteninformatiesystemen, van pilots gericht op medegebruik van bijvoorbeeld windparken, en van projecten gericht op nieuwe vermarktingsconcepten een plek moeten krijgen.

Verbeteren nalevingsbeeld en transparantie in de visserijsector

Een toekomstbestendige, innovatieve en duurzame kottervisserij houdt zich uiteraard aan de wet- en regelgeving en legt daar ook op transparante wijze verantwoording over af; niet in de laatste plaats omdat dit ook van belang is voor het behoud van een goed imago van de sector in binnen- en buitenland. Ook hier is samenwerking in de sector van belang. De sector kan samen met de overheid onderzoeken op welke wijze en onder welke voorwaarden zelfregulering van de sector verbeterd kan worden, bijvoorbeeld door de Producenten Organisaties (PO's). Het Rijk en de Nederlandse visserijsector zetten zich in voor de ontwikkeling van een systeem van 'Fully Documented Fisheries' (vangstregistratie met behulp van videocamera's) en de inzet van een zogenaamd Black Box-systeem als onderdeel van de aanpassing van de vloot. Verzamelde data worden gebruikt voor onderzoek naar de ontwikkeling van de visbestanden, de selectiviteit van visserij en voor het ontwikkelen en toepassen van technieken voor het vergroten van de selectiviteit. Dit is ook relevant om te komen tot een goed alternatief voor de aanlandplicht. Overigens zouden op termijn deze data wellicht ook kunnen worden ingezet als onderdeel van nieuwe vermarktingsconcepten.

Organisatiestructuur

De PO's zijn binnen de huidige organisatiestructuur van de sector de meest voor de hand liggende structuren om sectorbrede thema's mee op te pakken. Dit kan bijvoorbeeld door financiering te organiseren in de vorm van heffingen voor promotie, R&D en bijdragen aan onderzoek. De PO's houden zich echter doorgaans niet met belangenbehartiging bezig. Ook is een verdere professionaliseringsslag nodig om de mogelijkheden die de PO's bieden ten volle te benutten. Algemeen geldt dat de organisatiegraad van de sector zo moet zijn ingericht dat deze bijdraagt aan het agenderen, oppakken en financieren van landelijke onderwerpen. Het verdient aanbeveling om met oog hierop naar de structuur van de sector te kijken en verbeteringen door te voeren. Ook de Algemeen Verbindend Verklaring (AVV) zou de vissector in dit verband goed kunnen gebruiken.

Onderzoek

Naast onderzoek ten behoeve van het ontwikkelen van nieuwe vangsttechnieken is ook onderzoek nodig naar de effecten van klimaatverandering en de verdere opschaling van windenergie op zee. Grootschalige uitrol van windenergie op zee kan in de verdere toekomst significante gevolgen hebben voor het ecosysteem en de visbestanden die daarvan afhankelijk zijn (Boon et al. 2018). Tenslotte is ook meer onderzoek nodig naar de effecten van windparken op vissen, zowel negatief

als positief. Dit laatste met het oog op de mogelijkheden van medegebruik van windparken voor passieve visserij.

3.4 Financiering en uitvoering

Financiering

De ambitie zoals uitgesproken in dit stuk en de stappen ernaartoe vragen om een robuuste financiering. Er zal ruimte moeten zijn voor een beëindigingsregeling waardoor de omvang van de vloot aangepast kan worden aan de nieuwe, beperktere visserijmogelijkheden op de Noordzee. Daarnaast zal er financiële ondersteuning moeten zijn voor innovatie. Er zullen enkele nieuwe types duurzame vissersvaartuigen moeten worden ontwikkeld voor verschillende visserijen. Ook zullen er diverse ingrijpende verbeteringen moeten worden doorgevoerd op de bestaande schepen. Deze moeten niet alleen worden bedacht en ontwikkeld, maar zeker ook uitgebreid worden getest en doorontwikkeld op praktijkschepen. Verder zal er ruimte moeten zijn voor het uitvoeren van verschillende pilots, bijvoorbeeld voor medegebruik van windparken en eventueel natuurgebieden. Tot slot zal ondersteuning nodig zijn voor het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen voor de vissers die hun bedrijfsvoering wensen te verbreden (natuurbeheer, recreatie, windparken e.d.) en voor de ontwikkeling van nieuwe marktconcepten en ICT-toepassingen voor een meer transparante en snelle markt.

Over de omvang van de financiële ondersteuning voor de kottervisserij op de Noordzee dient een politieke keuze te worden gemaakt. In het rapport "Duurzame Noordzee kottervisserij in ontwikkeling. Ervaringen, lessen en bouwstenen" van Wageningen Research (Quirijns et al., 2019) zijn de bouwstenen te vinden voor die keuzes en een bijbehorend financieel plaatje. Het is belangrijk daarbij de samenhangen voor ogen te houden: zo zal het stimuleren van bedrijfsbeëindiging meer ruime en tempo geven aan innovatie en daarmee een kwaliteitsimpuls geven aan Noordzee natuur en milieu. Op dit moment werkt het Noordzee-overleg onder leiding van de heer Wallage aan een Noordzeeakkoord met afspraken tussen maatschappelijke partijen en de betrokken ministeries over een ruimtelijke verdeling van de Noordzee en de ontwikkeling van een Transitiefonds zoals in januari 2019 aangekondigd, om met name visserij en natuur te ondersteunen om de benodigde veranderingsslagen te maken. De toenemende ruimtedruk dwingt de kottervisserij tot actie, maar de financiële ruimte om te innoveren is de sector goeddeels ontnomen, daarom is het van eminent belang dat ondersteuning wordt geboden.

Op de Noordzee wordt al eeuwen gevestigd. Nu binnen de tijdspanne van één generatie, vissers in belangrijke mate worden gedwongen te wijken voor nieuwe ruimtegebruikers op zee, is het goed te verdedigen dat daar voor die vissers iets tegenover staat.

Uitvoering en organisatie

Het is belangrijk om de uitvoering van acties voortvarend en in samenhang aan te pakken. Het gaat dan grosso modo om:

- Onderzoek en innovatie: van ideevorming tot testen en uitrol;
- Regelgeving: beëindigingsregeling en stimuleringsregelingen maken en bezien of bestaande regels kunnen worden geschrapt of veranderd;
- Samenwerking initiëren of verder op weg te helpen.

Aantekening hierbij is dat de noodzakelijke staatssteuntoets die doorlopen moet worden rond een beëindigingsregeling een langdurig proces is. Gezien de urgentie van de huidige situatie is het zaak dat overheid en sector zo snel mogelijk starten met het vormgeven van de regeling.

De ervaringen uit de periode van het VIP (2007-2010) kunnen voor de organisatie en uitvoering als leidraad dienen. Hierbij is het essentieel dat kennis uit de praktijk goed is aangehaakt. Iedereen dient zich te realiseren dat innovatie tijd kost en een continu proces is. Om met de woorden van het VIP te spreken: "Hiervoor is nodig dat er lange termijn doelen worden gesteld en bewaakt, dat innovatoren de positie krijgen die zij verdienen en dat het transitieproces blijvend wordt ondersteund en voorzien van een organisatiestructuur" (VIP, 2010).

Voor de uitvoering van de kottervisie als geheel verdient het aanbeveling om een klein programmateam overkoepelend regie te geven op de uitvoering en te laten rapporteren over de voortgang om zo stoom op de ketel te houden.

Het is voorts van belang expliciet aandacht te geven aan het waar mogelijk wegnemen van drempels in de huidige Europese en nationale stimuleringsregelingen, zoals EFMZV en topsectoren (Quirijns et al., 2019), zodat de financiële middelen zonder bureaucratistische rompslomp bereikbaar zijn voor de sector. Benoem de elementen die in het nieuwe Europese Visserij en Aquacultuur Fonds (EMVAF) een plek moeten krijgen voor een goede praktische toepasbaarheid van de stimuleringsmogelijkheden. Zo dienen de voorwaarden in een stimuleringsfonds mede gericht te zijn op het kunnen ontwikkelen van innovaties met een van tevoren onbekende uitkomst (pionieren). Ook moet het fonds voorzien in ruimte voor doorontwikkeling van innovaties die in een eerder stadium potentieel succesvol zijn gebleken.

Bronvermeldingen

[Beukers, R. \(2015\)](#). De Nederlandse visverwerkende industrie en visgroothandel; Economische analyse van de sector, ontwikkelingen en trends. Wageningen, LEI Wageningen UR (University & Research centre). Den Haag: LEI Rapport 2014-026.

[Baarsen, J., Luchies, J., Turenhout, M.N.J. & Buisman, F.C. \(2015\)](#). Verkenning economische impact aanlandplicht op de Nederlandse kottervloot. Urk: Flynth.

[Boon, A.R., Caires, S., Wijnant, I.L., Verzijlbergh, R., Zijl, F., Schouten, J.J., Muis, S., Van Kessel, T. Van Duren, L. & Van Kooten, T. \(2018\)](#). Assessment of system effects of large-scale implementation of offshore wind in the southern North Sea. Delft: Deltares.

[ICES \(2017\)](#). EU request on distributional shifts in fish stocks. Copenhagen: International Council for the Exploration of the Sea.

ICES (2018). The Netherlands request on the comparison of the ecological and environmental effects of pulse trawls and traditional beam trawls when exploiting the North Sea sole TAC. ICES Special Request Advice Greater North Sea Ecoregion, sr.2018.08. Published 30 May 2018 sr.2018.08. Copenhagen: International Council for the Exploration of the Sea.
<https://doi.org/10.17895/ices.pub.437>

ICES (2019). ICES Advice on fishing opportunities, catch, and effort: Greater North Sea ecoregion. Copenhagen: International Council for the Exploration of the Sea.

[LNV \(2018\)](#). Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden - Nederland als koploper in kringlooptlandbouw. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Mol, A., Zaalmlink, B.W., Steins, N.A., & Kraan, M.L., 2019a. Vissen bij wisselend tij; Een notitie over de (cumulatieve) sociaaleconomische effecten van ontwikkelingen die invloed hebben op de Nederlandse kottervisserij. Wageningen: Wageningen Economic Research, Nota 2019-063
<https://doi.org/10.18174/477776>

Mol, A., Van Oostenbrugge, H. & Hintzen, N. (2019). Wind op Zee; Bepaling van de waarde van geplande windparkgebieden voor de visserij. Wageningen: Wageningen Economic Research, Nota 2019-011. <https://doi.org/10.18174/469809>

Quante, M. & Colijn, M. (2016). North Sea Region Climate Change Assessment. Regional Climate Change Studies, Springer Open. [Doi:10.1007/978-3-319-39745-0](https://doi.org/10.1007/978-3-319-39745-0)

Quirijns, F., Steins, N.A, B.W. Zaalmlink, A. Mol, M. Kraan, W.J. Strietman, M.A.P.M. van Asseldonk, P. Molenaar, M., J.A.E. van Oostenbrugge, W.H.M. Baltussen, & N.T. Hintzen (2019). Duurzame Noordzee kottervisserij in ontwikkeling: Ervaringen, lessen en bouwstenen. IJmuiden: Wageningen Marine Research, rapport C085/19. DOI: doi.org/10.18174/499389

[VIP](#), 2010. Succesvol innoveren in de Nederlandse visserij. Den Haag: Visserijinnovatieplatform.

VisNed (2019). Ruimte voor de visserij in de Noordzee vol windmolen. Verdiepingsdocument van de 'visiepartners' visserij in het OFL-traject naar een Noordzee Akkoord (VisNed, PO Redersvereniging voor de Zeevisserij, Vereniging NetVISwerk, PO Delta Zuid, PO Urk, PO West, PO Wieringen, PO Texel, de Nederlandse Vissersbond, Garnalenvissersbond, Vissersvereniging Hulp in Nood en Vissersvereniging Ons Belang). Den Helder: VisNed.

Wageningen Economic Research (2019). Visserij in Cijfers, via Agrimatie:
<https://agrimatie.nl/?subpubid=2526> (geraadpleegd op 7 augustus 2019).

[Zaalmlink, W., Hoekstra, G., Mol, A & Wouter Jan Strietman, W.J. \(2018\)](#). Sociaaleconomische gevolgen van een totaalverbod op pulsvisserij voor de Nederlandse visserijsector. Wageningen: Wageningen Economic Research, Nota 2018-044.

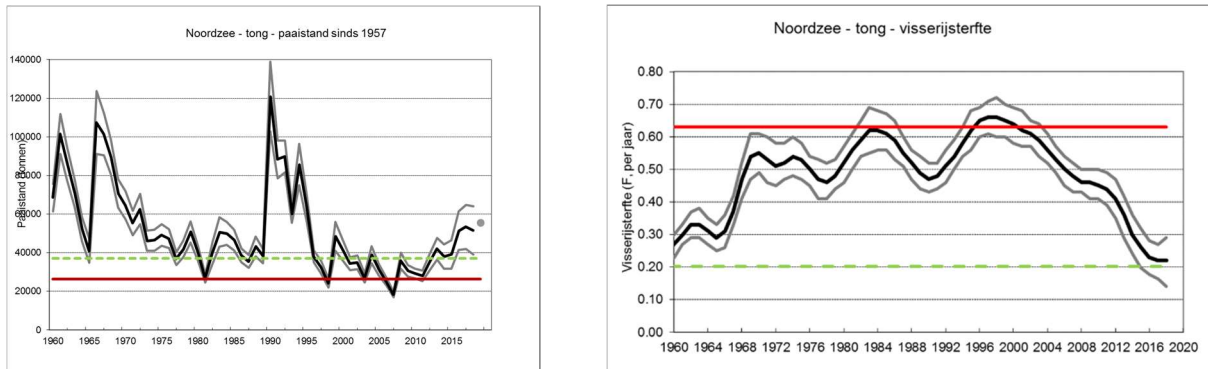
Websites:

CERES, Climate and Impact European Aquatic Resources. <https://ceresproject.eu> Geraadpleegd op 28 augustus 2019.

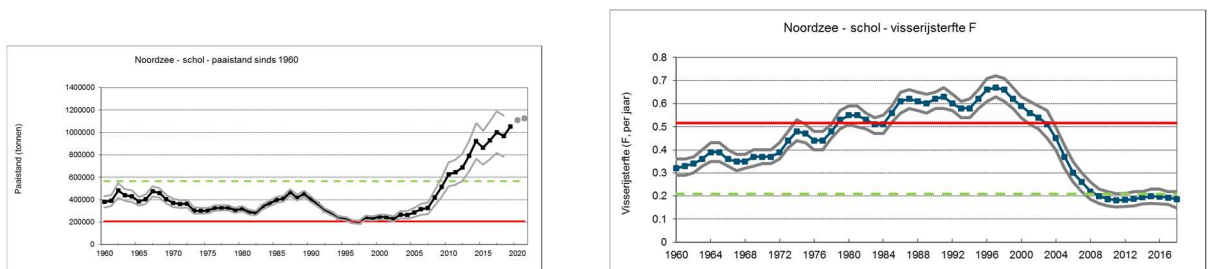
KIMO, Fishing for Litter. <http://www.kimonederlandbelgie.org/projecten-2/fishing-for-litter/>
Geraadpleegd op 24 september 2019.

Bijlage 1: Overzicht ontwikkelingen belangrijkste bestanden en visserijdruk

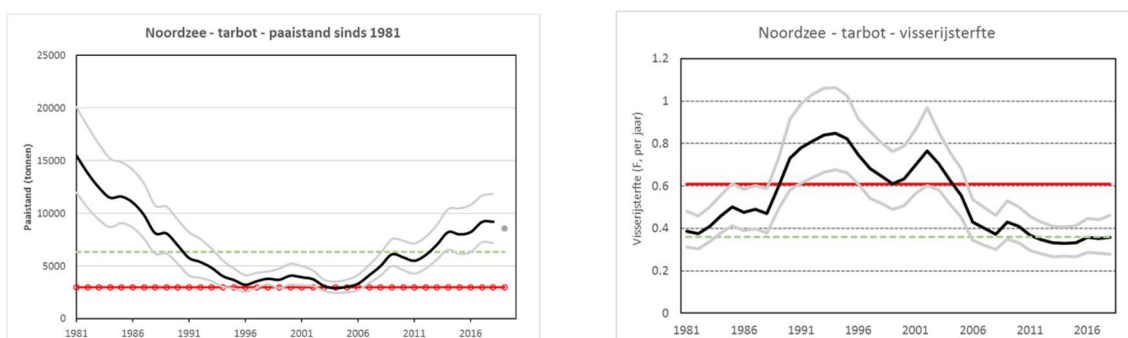
Het beheer van de bestanden gebeurt op Europees niveau op basis van bestandsschattingen die gemaakt worden door de Internationale Raad voor Onderzoek der Zee (ICES). De bestanden tong, schol en tarbot bevinden zich op een gezond niveau en dit geldt ook voor de visserijdruk. Figuren 1 t/m 3 tonen de ontwikkelingen voor de bestanden en visserijdruk van tong, schol en tarbot.

Figuur 1: Ontwikkelingen in de paaiestand (links) en visserijdruk (rechts) op Noordzeetong. De rode lijn geeft het limietniveau aan, de groene lijn het niveau dat overeenkomt met de Maximaal Duurzame Oogst (MSY). De grijze lijnen geven de onzekerheidsmarges in de voorspellingen weer.
Bron: ICES (2019), bewerkt door Wageningen Marine Research

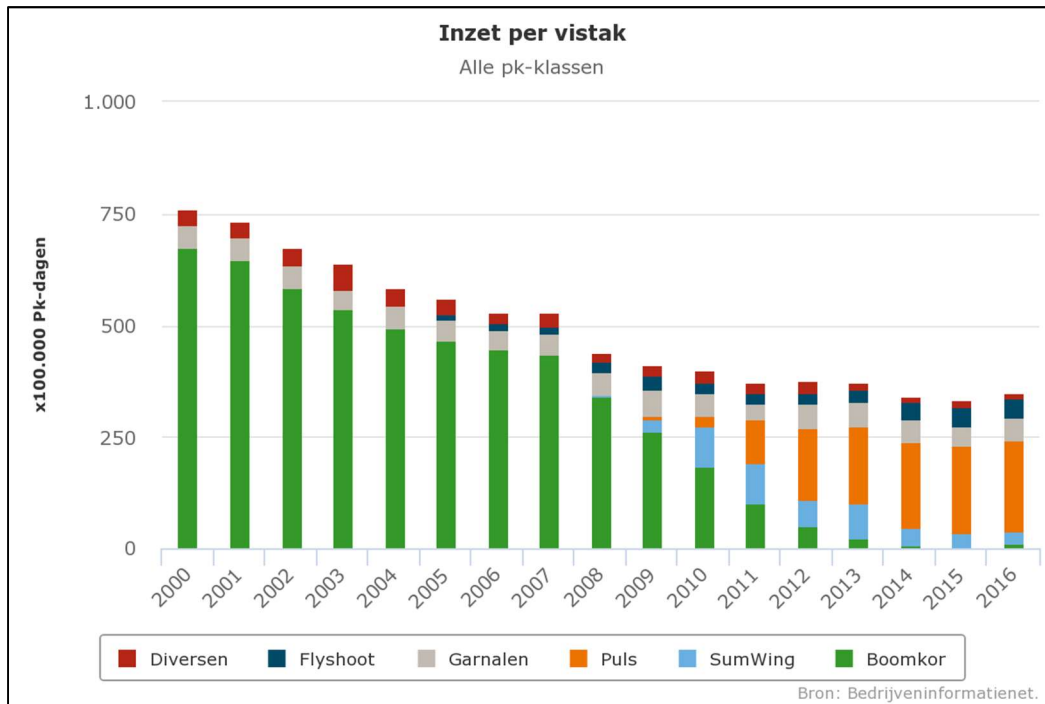
Figuur 2: Ontwikkelingen in de paaiestand (links) en visserijdruk (rechts) op Noordzeeschol. De rode lijn geeft het limietniveau aan, de groene lijn het niveau dat overeenkomt met de Maximaal Duurzame Oogst (MSY). De grijze lijnen geven de onzekerheidsmarges in de voorspellingen weer.
Bron: ICES, bewerkt door Wageningen Marine Research

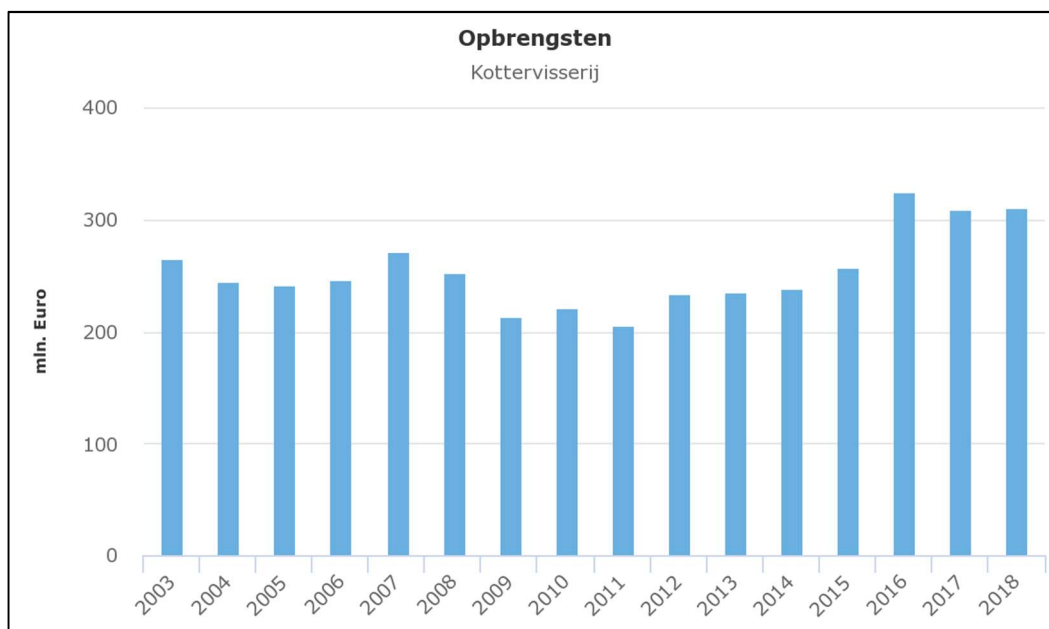
Figuur 3: Ontwikkelingen in de paaiestand (links) en visserijdruk (rechts) op Noordzeetarbot. De rode lijn geeft het limietniveau aan, de groene lijn het niveau dat overeenkomt met de Maximaal Duurzame Oogst (MSY). De grijze lijnen geven de onzekerheidsmarges in de voorspellingen weer.
Bron: ICES (2019), bewerkt door Wageningen Marine Research

Voor griet en Noorse kreeftjes kan ICES geen complete bestandsschatting maken omdat hiervoor te weinig gegevens zijn. Volgens de beoordelingen van ICES voor 'data-arme bestanden' zit het bestand en de visserijdruk op griet een duurzaam niveau. ICES heeft voor de kreeftjesbestanden in de gebieden waar de Nederlandse visserij vist (FU5, FU33) geadviseerd om de vangstmogelijkheden voor 2019 en 2020 te verruimen.

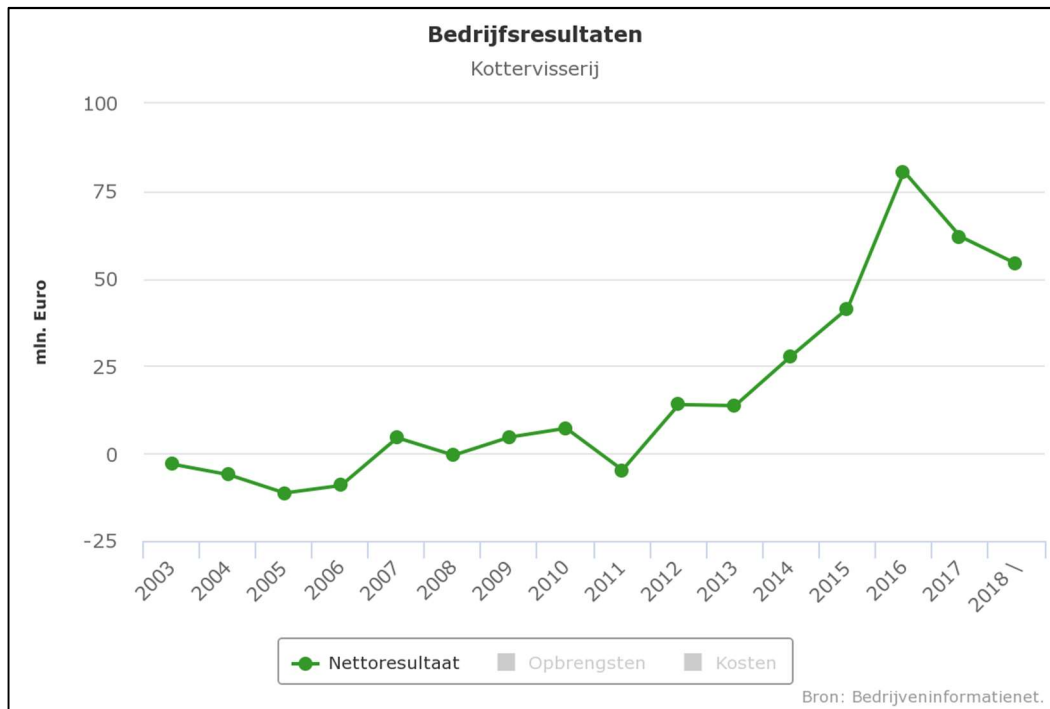
Bijlage 2: Overzicht vlootinzet per vistak, opbrengsten en nettoresultaat kottersector

Figuur A. Ontwikkeling vlootinzet per vistak (in pk/dagen).
Bron: Bedrijveninformatienet, Wageningen Economic Research (2019)

Figuur B. Ontwikkelingen opbrengst van de kottervloot sinds 2003.
Bron: Bedrijveninformatienet, Wageningen Economic Research (2019)

Figuur C. Ontwikkelingen nettoresultaat van de kottervloot sinds 2003.
Bron: Bedrijveninnovatienet, Wageningen Economic Research (2019).